

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมายและลักษณะของวรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา
2. ความหมายของชาดกและปัญญาชาดก
3. ปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.1 ความเป็นมาของปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.2 ลักษณะโดยทั่วไปของปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.3 แบบเรื่องของนิทานในปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.4 รูปแบบคำประพันธ์ในปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.5 ลักษณะโครงสร้างของวรรณกรรมเรื่องปัญญาชาดกฉบับล้านนา
 - 3.6 ความสำคัญของปัญญาชาดกที่มีต่อสังคมล้านนา
4. คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วรรณกรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและลักษณะของวรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา

วรรณกรรม จัดเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่งที่ผู้แต่งสร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ และประสบการณ์ โดยได้เลือกสรรถ้อยคำภาษาอันไพเราะงดงามมาเรียบเรียงขึ้นจนปรากฏเป็นภาพในใจของผู้อ่านดังนั้นการใช้ถ้อยคำภาษาในวรรณกรรมจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนจินตนาการของผู้ประพันธ์ไปสู่ผู้อ่าน จากการศึกษาถึงวรรณกรรม

ประเภทต่าง ๆ ในเบื้องต้นพบว่า วรรณกรรมประเภทชาดกนอกนิบาตของล้านนาที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ “ปัญญาสาตก” เพราะนอกจากจะมีความสำคัญในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคเหนือแล้ว ยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมประเพณีของชาวล้านนาบางประการ ตลอดจนได้สอดแทรกข้อคิด คติคำสอนไว้หลายเรื่อง นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้เลือกสรรถ้อยคำภาษามาใช้อย่างไพเราะ ลึกซึ้ง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการตามกับผู้แต่งบรรยายไว้อย่างชัดเจน

วรรณกรรมพุทธศาสนา (Buddhism Literature) เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระเชิงห้ามมิให้กระทำการที่ไม่ดีงาม แนะนำเป็นแนวทางแห่งชีวิต เป็นศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติธรรม และให้ความรู้ด้านชีวประวัติ พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และภาษาศาสตร์ รวมทั้งศาสตร์และวิทยาแขนงอื่นๆ จัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง ที่พัฒนาอารมณฺ์ สมอง จิตใจให้เจริญงอกงาม (เอมอร ชิตตะโสภณ อ้างถึงใน ลิขิต ลิขิตตานนท์, 2550 : 133)

พุทธศาสนิกายเถรวาทซึ่งมีพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี ได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาไทยตั้งแต่สมัยอดีตกาล โดยมีพระมหากษัตริย์ของล้านนาทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกและมีความเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนามีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมประเภทต่างๆ ของล้านนา ทั้งในลักษณะที่เป็นบ่อเกิดในด้านเนื้อเรื่องของวรรณกรรม และมีอิทธิพลในด้านให้แนวคิดหรือหลักกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในฐานะที่ช่วยผลิตนักปราชญ์ชาวล้านนาให้มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในแวดวงของวรรณกรรมท้องถิ่น อาทิ นักเขียนที่เป็นพระภิกษุและได้ผลิตผลงานที่เป็นภาษาบาลี ได้แก่ พระสิริมังคลาจารย์ พระรัตนปัญญาเถระ พระโพธิรังสี พระญาณกิตติเถระ และพระสุวรรณรังสีเถระ เป็นต้น ส่วนนักเขียนในสมัยหลัง ๆ ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ท้าวสุนทรพจนกิจ พระญาพรหมโวหาร พระปัญญาพิทธาจารย์ (พระยาพื้น) ซึ่งท่านเหล่านี้ต่างก็เคยได้รับการบวชเรียนมาก่อนทั้งสิ้น

วรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาที่เรียบเรียงเป็นภาษาบาลีมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก โดยจะมีลักษณะเนื้อเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับการอธิบายขยายความพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม วรรณกรรมพุทธศาสนาที่ขยายความพระสูตร ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนใหญ่เป็นประเภทอรรถกถา ฎีกา และโยชนา มีทั้งคัมภีร์ที่อธิบายไวยากรณ์ภาษาบาลี พงศาวดาร ตำนาน และศาสนประวัติ ตลอดจนคัมภีร์ที่รจนาขึ้นเป็นเรื่องราวเฉพาะเรื่อง ชื่อคัมภีร์ส่วนมากจะลงท้ายด้วยคำว่า มาลี ทิปนี หรือปกรณ์ หรือลงท้ายชื่อคัมภีร์ด้วยคำว่า โยชนา เป็นต้น

คำว่า มาลี หมายถึง การแต่ง หรือร้อยกรอง มาจากคำว่า มาลา – มาลี = ดอกไม้ เช่น

เรื่อง ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

คำว่า ทิปนี หมายถึง แสดง มาจากคำว่า ทิป = ทำให้สว่าง ทำให้กว้าง ได้แก่ การอธิบาย หรือแสดงเรื่องราวให้สว่าง กระจ่าง กว้างขวางขึ้น เช่น เรื่องจักรวาลทิปนี เวสันครทิปนี มังคลัตถ ทิปนี เป็นต้น

คำว่า ปกรณ์ หมายถึง เกร็ด ฝอย ตัวอย่าง หรือการอธิบายประกอบ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในล้านนา ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ นอกจากด้วยความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีของพระภิกษุหรือนักปราชญ์ชาวล้านนาแล้ว ความศรัทธาของนักเขียนที่จะสร้างกุศลโดยการรจนาหนังสือภาษาบาลีขึ้นถวายวัดเป็นอานิสงส์ เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสนับสนุนอีกประการหนึ่งด้วย (ลมุล จันทน์หอม, 2538 : 69)

ลักษณะวรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนา นอกจากจะมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงแล้ว ยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในลักษณะของการนำเอานิทานท้องถิ่นมาแต่งเพื่อใช้เทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน โดยจะแทรกคำสอนหรือแนวคิดตามหลักทางพุทธศาสนาลงไปนิทานนั้นๆ และมีการกล่าวอ้างว่าเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ การแต่งจะมีลักษณะของการยกคาถาบาลีตั้งแล้วพรรณนาเป็นภาษาร้อยแก้ว หรือบางเรื่องอาจจะมีการแต่งเป็นภาษาบาลีก่อน ภายหลังจึงมีผู้แปลหรือแปลงเป็นภาษาล้านนาอีกครั้งหนึ่ง นิทานที่แทรกคำสอนหรือแนวคิดทางพุทธศาสนานี้ เรียกว่า “นิทานชาดก”

กล่าวโดยสรุปแล้วในช่วงแรกของการเริ่มเรื่องของชาดกนั้นจะมีคาถาที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ยกมาตั้ง โดยคาถาจะอยู่ในส่วนปัจจุบันวัตถุซึ่งเป็นส่วนปรารภของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุ และในส่วนของอดีตวัตถุก็จะมีการยกคาถาที่กล่าวมาในปัจจุบันวัตถุ แล้วอธิบายความ มีการยกเนื้อเรื่องมาอธิบายประกอบเพื่ออธิบายคาถาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นจึงเล่าเรื่องต่อไปจนจบ และสุดท้ายคือสโมธาน เป็นการกล่าวถึงบุคคลในอดีตวัตถุว่า คือใครในปัจจุบันวัตถุ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น พระราชนิดา พระราชมารดา พระราชชายา พระราชบุตร อัครสาวกซ้ายขวา พระเทวทัตต์ องคุลิมาล และพุทธบริษัท เป็นต้น

ความหมายของชาดกและปัญญาชาดก

การศึกษาเรื่องปัญญาชาดกฉบับล้านนานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมายของชาดก

และปัญญาสชาดกดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 359) ได้ให้ความหมายของชาดกไว้ว่า “ชาดก (ชาตก) น. เรื่องของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน” เช่นเดียวกับ เฉลิม มากมวล (2518 : 186) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของชาดกในพุทธศาสนาว่า “ชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงประกอบพระจริยวัตรบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งอาจเสวยพระชาติเป็นคน สัตว์ หรือเทวดาที่แสดงบทบาทสำคัญในเรื่อง หรือบางครั้งมีฐานะเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ในเรื่องนั้นๆ ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้”

ชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ขณะที่ทรงประกอบพระจริยวัตรบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งอาจเสวยพระชาติเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือเทวดา ที่แสดงบทบาทสำคัญในเรื่อง หรือบางครั้งมีฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์ในเรื่องนั้นๆ ขึ้นอยู่กับผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรมตามหลักทางพุทธศาสนา ในการบำเพ็ญบารมีทำลายกิเลส เพื่อหาทางหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด จนเมื่อสะสมบารมีได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในพระชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาดกส่วนใหญ่มีที่มาจากนิทานพื้นเมือง และเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังทางมุขปาฐะ ในการแปลงนิทานพื้นเมืองให้มาเป็นชาดกก็เพียงแค่แทรกบทบาทของพระโพธิสัตว์ลงเป็นตัวเอกของเรื่อง หรืออ้างว่าตัวเอกของเรื่องคือ พระโพธิสัตว์ รวมทั้งอาจแทรกคำสอนธรรมะ หรือความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไป ทำให้นิทานพื้นเมืองกลายเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาได้ ชาดกได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรในครั้งที่มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 3 พ.ศ. 235 ที่โศการามกรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย และถือว่าเป็นคัมภีร์หนึ่งในสิบห้าเล่มของขุททกนิาย ซึ่งเป็นหมวดเบ็ดเตล็ดอยู่ในลำดับที่ 10 ของพระสูตรตันตปิฎก ชาดกในพระไตรปิฎกมีจำนวนทั้งหมด 547 เรื่อง เรียกชื่อเฉพาะว่านิบาตชาดก นอกจากนี้ ชาดกยังเป็นส่วนหนึ่งในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “นวัคคัสตฺตสาสน์” ชาดกเหล่านี้มีแต่ตัวคำ (Quotation) ซึ่งก็คือคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองของบาลี มีลักษณะอย่างฉันท จังหวะมีแต่บทโต้ตอบ ไม่มีเนื้อเรื่อง ภายหลังได้มีการแต่งอรรถกถาชาดกขึ้น อันเป็นคัมภีร์อธิบายความของคัมภีร์ชาดกในพระไตรปิฎกให้เข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (เฉลิม มากมวล, 2518 : 186)

จากการสำรวจของนักวิชาการท้องถิ่น ทำให้ทราบว่ามรรณกรรมประเภทนิทานชาดกอยู่เป็นจำนวนมากที่พบในดินแดนล้านนา นอกจากนิบาตชาดก จำนวน 547 เรื่อง ในพระไตรปิฎกแล้ว ยังพบว่ามีชาดกนอกนิบาตของล้านนาอีกประมาณ 200-230 เรื่อง ได้ถูกเก็บรักษาเอาไว้ตามหอพระธรรมของวัดต่าง ๆ ใน 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และมีชาดกนอกนิบาตกลุ่มหนึ่งที่มีความนิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของผู้ที่สนใจเกี่ยวกับงานวรรณกรรมประเภทชาดก คือ ปัญญาสชาดก

ปัญญาสาตก หมายถึง นิทานชาดกจำนวน 50 เรื่อง ตามประวัติกล่าวว่า นักปราชญ์ชาวล้านนาได้เรียบเรียงขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 - พ.ศ.2200 เป็นชาดกนอกนิบาตที่แต่งเลียนแบบอรรถกถาชาดกในพระไตรปิฎก กล่าวคือ มีองค์ประกอบที่เหมือนกัน ได้แก่ ส่วนนำเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุ ตัวเรื่องชาดกหรืออดีตวัตถุ และส่วนท้ายเรื่องหรือสโมธาน ปัญญาสาตกมีที่มาของเนื้อเรื่องจากชาดกคัมภีร์พุทธศาสนาวรรณคดีสันสกฤต และนิทานพื้นเมืองในท้องถิ่นของไทย โดยมีการเรียบเรียงปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระให้เข้ากับค่านิยม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นของผู้เรียบเรียงเป็นสำคัญ (เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร, 2529 : 3) สำหรับประเพณีการแปลงนิทานพื้นบ้านให้เป็นนิทานชาดกนั้น มีอยู่ในทุกประเทศที่พุทธศาสนาเข้าไปถึง เราอาจมองว่าเป็นวิธีผสมผสานหรือ “ยกระดบ” นิทานพื้นบ้าน อันถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมเข้าไปในอารยธรรมพุทธศาสนา นิทานพื้นบ้านที่แพร่หลายในหมู่ชาวบ้านจึงถูกนำออกมาเล่า โดยแปลงให้เข้ากับรูปแบบของนิทานชาดก (ศิริพร จิตะฐาน ณ ถลาง, 2537 : 46) ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นมาของปัญญาสาตกและการแพร่กระจายของเรื่องนี้ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แต่ก็มีนักวิชาการหลายท่านที่ให้ความสนใจในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องปัญญาสาตกนี้ และได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า การแพร่กระจายของปัญญาสาตกในชั้นแรกคงจะกระทำในรูปของวรรณกรรมมุขปาฐะก่อน ต่อมาจึงค่อยมีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราชหรือพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2039 – พ.ศ. 2069) และปริวรรตเป็นภาษาพื้นเมือง หรือภาษาล้านนา เนื่องจากคัมภีร์เดิมซึ่งรจนาเป็นภาษาบาลีไม่สามารถจะเอื้อประโยชน์ต่อทุกคนได้มากนัก

ลักษณะโดยรวมของปัญญาสาตก นอกจากจะมีลักษณะเป็นชาดกที่ให้คติสอนใจ และโน้มน้าวใจให้เลื่อมใสในพระพุทธจริยาวัตรแล้ว ยังให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีการผจญภัยของตัวละครที่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปศาสตร์ บางเรื่องก็เป็นการพลัดพรากระหว่างตัวละครฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง มีการออกติดตามแสวงหา ฝ่ายอุปสรรคต่างๆ จนได้กลับมาพบกันท้ายที่สุด ซึ่งเนื้อเรื่องในลักษณะนี้เป็นที่นิยมของคนไทยมาช้านาน ในส่วนของโครงเรื่อง (Plot) มีทั้งโครงเรื่องแบบฉบับที่มีลักษณะเป็นโครงเรื่องเดี่ยว คือ มุ่งแสดงพฤติกรรมที่เด่นเพียงประการเดียวของตัวละคร และเมื่อมีการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เนื้อเรื่องก็สิ้นสุดลง แต่ในชาดกบางเรื่องที่มีโครงเรื่องซับซ้อน คือ มีพฤติกรรมที่เด่นๆ ของตัวละครหลายประการต่อเนื่องกันไป ถึงแม้ว่าจะมีการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้แล้ว เรื่องอาจจะยังไม่สิ้นสุด แต่กลับดำเนินต่อไปอีกอย่างยืดเยื้อ ทำให้ทราบวาทะบทและพฤติกรรมของบุคคลในเรื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้โครงเรื่องของชาดกมีพัฒนาการที่สลับซับซ้อนกว่าโครงเรื่องแบบฉบับ ตัวละครที่พบในนิทานส่วนใหญ่ ได้แก่ ตัวเอกฝ่ายชาย ตัวเอกฝ่ายหญิง ตัวรอง และผู้ช่วยตัวละคร ที่มีทั้งมนุษย์ สัตว์ เทวดา อมนุษย์ มาช่วยในการบำเพ็ญทานบารมี ช่วยในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งพวกอมนุษย์ที่คอยขัดขวาง

พฤติกรรมของตัวเอกเพื่อทดสอบความมีบุญญาธิการ เมื่อต้องฝ่าฟันอุปสรรคในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ (นิคดา สาริกฤติ, 2524 : 121-132)

ความนิยมในปัญญาสาตกมได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในเมืองไทยเท่านั้น แม้ในต่างประเทศ เช่น พม่า ลาว และกัมพูชา ปัญญาสาตกก็เป็นที่ยึดกันอย่างกว้างขวาง และต่างก็มีปัญญาสาตกที่จารึกด้วยภาษาของตน ได้แก่ ปัญญาสาตกฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับลาว และฉบับเขมร

ปัญญาสาตกฉบับพม่า มีชื่อที่รู้จักกันว่า โลกียปัญญาส หรือยวนปัญญาส พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2454 พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. 2521 ใช้ชื่อว่า ชิมเมปัญญาส ทั้งนี้ ปัญญาสฉบับพม่ามี 50 เรื่อง แบ่งเป็น 5 วรรค ๆ ละ 10 เรื่องโดยชื่อของแต่ละวรรคนั้นมาจากชาดกเรื่องต้นของวรรคนั้น ๆ

ปัญญาสาตกฉบับเชียงตุง มีชื่อว่า ปัญญาสชิต ฉบับวัดเขมรินทร์ เชียงตุง ที่ศาสตราจารย์ ดร. นิคดา เหล่าสุนทรใช้ศึกษานั้นมี 26 กัณฑ์ นับเป็นเรื่องได้ 21 เรื่อง

ปัญญาสาตกฉบับลาว มีชื่อเรียกว่า พระเจ้าห้าสิบชาติ มีจำนวนชาดก 50 เรื่อง ซึ่งในการพิมพ์นั้น มีการสะกดชื่อเพี้ยนไปจากฉบับหอสมุดแห่งชาติของไทย แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า เรื่องนั้น ๆ ตรงกับเรื่องใดและบางเรื่องที่พิมพ์รวมไว้นั้นไม่ปรากฏในปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เช่น เรื่องท้าวปิ่นยาพะละชาดก เรื่องช้างสะทั้น เรื่องท้าวทรายคำ เป็นต้น เรื่องที่ผนวกเข้ามานี้บางเรื่องตรงกันกับชาดกนอกนิบาตของล้านนา

ปัญญาสาตกฉบับเขมร มีชื่อเรียกว่า ปัญญาสาตกสมรยาบ มีจำนวนชาดก 50 เรื่องจากการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร.นิคดา เหล่าสุนทร พบว่า ปัญญาสาตกฉบับสมรยาบมีเรื่องเดียวที่ไม่ตรงกับฉบับหอสมุดแห่งชาติของไทย คือ เรื่องสัทธติสจกวัตติ (อรพินท์ ศรีทรา อ้างจากนิคดา เหล่าสุนทร, 2541 : 9-10)

สรุปได้ว่าปัจจุบันมีปัญญาสาตกฉบับแปลที่มีความสมบูรณ์ของเนื้อหา และมีการตีพิมพ์เผยแพร่อยู่สองฉบับ คือ ฉบับที่หนึ่งปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พ.ศ. 2499) มีจำนวนชาดกทั้งหมด 61 เรื่อง แบ่งเป็นปฐมภาค 50 เรื่อง ผนวกกับปัจฉิมภาค 11 เรื่อง ซึ่งในตอนท้ายมีเรื่องเบ็ดเตล็ดแทรกเพิ่มเติมอีก 3 เรื่อง คือ ปัญงพุทธพยากรณ์ ปัญงพุทธศักราชวรรณนา และอานิสงส์ผ้าบังสุกุล ฉบับที่สองปัญญาสาตกฉบับล้านนา ที่มีจำนวนชาดกอยู่ในชุดของปัญญาสาตก 50 เรื่อง และมีชาดกในภาคผนวกเพิ่มเติมอีก 6 เรื่อง รวมมีจำนวนชาดกทั้งหมด 56 เรื่อง

ปัญญาสาตกฉบับล้านนา

ความเป็นมาของปัญญาสาตกฉบับล้านนา

การศึกษาเรื่องปัญญาสาตกฉบับล้านนานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเป็นมาของปัญญาสาตกฉบับล้านนา จากงานวิจัยของ สุกจินดา เชื้ออินตะ (2544 : 11-12) ไว้ดังนี้

หลังจากที่อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย และดร.ฮาสนัด สุณิอุสได้สำรวจและรวบรวมวรรณกรรมชาดเรื่องปัญญาสาตกฉบับอักษรล้านนา ที่รักษาไว้ตามหอพระธรรมในวัดต่างๆ ใน 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบนระหว่าง พ.ศ. 2517 – พ.ศ. 2518 พบว่า ต้นฉบับที่จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาที่สมบูรณ์ที่สุดมีทั้งหมด 200 เรื่อง และมีคณะผู้วิจัยในโครงการสำรวจคัมภีร์อักษรธรรมล้านนา ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.พิจิต อัครนิชผู้เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับคณาจารย์ของภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้คัดเลือกต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์ที่สุดจากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งจารเมื่อ จุลศักราช 1198 (พ.ศ. 2379) มีจำนวนทั้งหมด 9 มัด และมีการระบุถึงผู้จารไว้อย่างชัดเจนว่า ครูบาบุญจันทร์ ชาวเมืองแพร่ ได้เดินทางไปคัดลอกจากต้นฉบับวัดวิหฺน เมืองหลวงพระบางของลาว ระหว่าง จ.ศ. 1195-จ.ศ.1198 นำมาปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลจนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงจัดพิมพ์เผยแพร่รูปเล่ม ในพ.ศ. 2541 และใช้ชื่อเรื่องว่า “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสาตกฉบับล้านนา” โดยใช้ข้อมูลหลักจากฉบับวัดสูงเม่น แล้วใช้ฉบับวัดช้างค้ำ วัดหมื่นหม้อ วัดต้นแหลง วัดพญาภู วัดป่าเหมือด และวัดหลวงเป็นฉบับสอบทาน พร้อมกับนำเอาปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับของ Pali Texts Society และอรรถกถาชาดทั้ง 10 ภาค มาช่วยในการสอบทานอีกชั้นหนึ่ง เนื่องจากนักวิชาการสมัยใหม่ได้ให้ความสนใจวรรณกรรมเรื่องปัญญาสาตก รวมทั้งงานวรรณกรรมอื่นๆ ที่พัฒนาไปจากเรื่องปัญญาสาตกนี้มากยิ่งขึ้น

ลักษณะโดยทั่วไปของปัญญาสาตกฉบับล้านนา

ลักษณะโดยทั่วไปของปัญญาสาตกฉบับล้านนา ที่ผู้วิจัยศึกษาทั้งหมด 50 เรื่อง พบว่าชาดส่วนใหญ่เป็นชาดนอกนิบาตที่จัดอยู่ในชุดของปัญญาสาตก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีพุทธศาสนาบาลี สันสกฤตและเรื่องพื้นบ้านในท้องถิ่นล้านนา เช่น สุวณฺณสังขราชกุมารชาด จันทมาตกชาด โสนันทชาด และสิริสากุมารชาด นอกจากนี้ยังมีการนำชาดในนิบาตชาดและเรื่องที่ลงท้ายชื่อเรื่องว่า “วัดฤ” ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ในธรรมบทภาค 1 มาจัดไว้ในปัญญาสาตกฉบับล้านนาด้วย จากผลงานการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา (สาริกฤติ) เหล่าสุนทร (2538: 10) และจากการศึกษาตารางลำดับเรื่องในปัญญาสาตกฉบับต่างๆ ของ

อรพินท์ ศรีทรา(2541: 12)จะพบว่า ปัญญาสาขดกฉบับพม่า ฉบับลาว และฉบับเขมร มีจำนวนชาดกเท่ากันคือ 50 เรื่อง และเมื่อเปรียบเทียบชื่อเรื่องของชาดกทั้งในฉบับหอสมุดแห่งชาติของไทย ฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับลาว ฉบับเขมร กับชื่อเรื่องของชาดกในปัญญาสาขดกฉบับล้านนาปรากฏว่า ชื่อเรื่องของชาดกในปัญญาสาขดกมีความคล้ายคลึงกับปัญญาสาขดกฉบับล้านนามากที่สุด คือ ปัญญาสาขดกฉบับลาว ซึ่งมีชื่อเรื่องของชาดกที่ตรงกันถึง 45 เรื่อง รองลงมา คือ ปัญญาสาขดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยมีชื่อเรื่องของชาดกที่ตรงกันกับปัญญาสาขดกฉบับล้านนาจำนวน 30 เรื่อง ชื่อเรื่องของชาดกในปัญญาสาขดกฉบับเขมรที่ตรงกันกับปัญญาสาขดกฉบับล้านนามีจำนวน 32 เรื่อง และชื่อเรื่องของชาดกในปัญญาสาขดกฉบับพม่ามีตรงกันกับปัญญาสาขดกฉบับล้านนามีจำนวน 27 เรื่อง ส่วนปัญญาสาขดกฉบับเชียงตุงนั้นมีชื่อเรื่องของชาดกที่ตรงกันกับปัญญาสาขดกฉบับล้านนาเพียง 16 เรื่อง

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าภาษาที่พบจากต้นฉบับของเรื่องปัญญาสาขดกฉบับล้านนาเป็นการกล่าวนำด้วยภาษาบาลีแล้วอธิบายความเป็นภาษาถิ่นล้านนา

แบบเรื่องของนิทานในปัญญาสาขดกฉบับล้านนา

ปัญญาสาขดกฉบับล้านนามีการเลียนแบบบรรดกชาดกประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สำคัญดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุ คือ เรื่องปัจจุบันในสมัยพระพุทธเจ้า กล่าวถึงสาเหตุของการเล่านิทานเรื่องนั้นๆ ว่าเกิดเหตุการณ์อย่างไรขึ้น จึงทำให้พระพุทธองค์ตรัสเล่าถึงนิทานอันเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระองค์เอง และเล่าให้ใครฟัง เล่าที่ไหน เมื่อใด เป็นวิธีที่ผู้เรียบเรียงจะอ้างให้เชื่อว่านิทานนั้นมาจากพุทธวัจนะจริง
2. อดีตวัตถุ คือ ตัวนิทานชาดกแท้ เป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าซึ่งก็คือนิทานพื้นเมืองที่นำมาเล่าโดยอ้างว่าตัวเอกของเรื่องคือ พระโพธิสัตว์
3. คาถา คือ ส่วนหนึ่งของอดีตวัตถุ ส่วนใหญ่จะเป็นบทสนทนาโต้ตอบบทพรรณนาคร่ำครวญ แสดงอารมณ์ของตัวละครหรือข้อธรรมะ และข้อความแปลกำกับไว้ด้วย
4. สโมธาน คือ การเชื่อมเรื่องทั้งสองส่วน คือ อดีตวัตถุกับปัจจุบันวัตถุเข้าด้วยกัน โดยระบุว่าตัวละครในเรื่องกลับชาติมาเกิดเป็นบุคคลใดในสมัยพระพุทธเจ้า โดยตัวเอกของเรื่องจะกลับมาเป็นพระพุทธเจ้าเสมอ(เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร, 2529 : 5-6)

จะเห็นได้ว่า การแต่งชาดกจะมีลักษณะตามองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในช่วง

แรกของการเริ่มเรื่องนั้น จะมีคาถาที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ยกมาตั้ง โดยคาถาจะอยู่ในส่วน ปัจจุบันวัตถุ ซึ่งเป็นส่วนปรารภของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุ และในส่วน ของอดีตวัตถุก็จะมีกรยกคาถากล่าวมาในปัจจุบันวัตถุ แล้วอธิบายความ มีการยกเนื้อเรื่องมา อธิบายประกอบเพื่ออธิบายคาถาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นจึงเล่าเรื่องต่อไปจนจบ และสุดท้ายคือ สโมธาน เป็นการกล่าวถึงบุคคลในอดีตวัตถุ ว่าคือใครในปัจจุบันวัตถุ ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น พระราชบิดา พระราชมารดา พระราชชายา พระราชบุตร อัครสาวกซ้ายขวา พระเทวทัตต์ องคุลิมาล และพุทธบริษัท เป็นต้น

รูปแบบคำประพันธ์ในปัญญาสาตกฉบับล้านนา

รูปแบบคำประพันธ์ของเรื่องปัญญาสาตกทั้ง 50 เรื่อง ในปัญญาสาตกฉบับล้านนามี ลักษณะเป็นร้อยแก้วสำนวนเทศน์ โดยแปลจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษาล้านนา ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. รูปแบบคำประพันธ์ สุภณิดา เชื้ออินทร์ (2544 : หน้า 13-14) ได้ศึกษารูปแบบ คำประพันธ์ของเรื่องชาดกจำนวนทั้ง 56 เรื่องในปัญญาสาตกฉบับล้านนาพบว่า มีลักษณะเป็น ร้อยแก้วสำนวนเทศน์โดยแปลจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษาล้านนา มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ชาดกที่เป็นสำนวนโวหาร หมายถึง ชาดกที่ยกภาษาบาลีเป็นจุลฉันทบท จากนั้นจึงกล่าวคำแปลเป็นภาษาถิ่นล้านนา ด้วยข้อความที่เกี่ยวข้องกับคาถาหรือภาษาบาลีที่ยกมา และมีการแทรกภาษาบาลีกับคำแปลที่เป็นภาษาถิ่นล้านนาสลับกันไปจนจบเรื่อง โดยจะพบการแปล ตามลักษณะของสำนวนโวหารนี้ในชาดกเรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก ปัญญาพลชาดก ภัททันตชาดก และจัมเปยชาดก

1.2 ชาดกที่เป็นสำนวนนิสสัย หมายถึง ชาดกที่ยกเอาคาถาหรือภาษาบาลีมาตั้ง แล้วแปลคำต่อคำ สำหรับการแปลภาษาบาลีที่ยกมานั้น เป็นแปลยกศัพท์หรือเป็นการแปลแบบตรง ตัว ซึ่งจะพบการแปลลักษณะนี้ในชาดกส่วนใหญ่ของปัญญาสาตกฉบับล้านนา

2. องค์ประกอบของเรื่องชาดก มีการศึกษาวิเคราะห์ปัญญาสาตกฉบับล้านนา ในด้านองค์ประกอบของเรื่องชาดก พบว่า เรื่องชาดกส่วนใหญ่มีลักษณะครบตามองค์ประกอบ ของเรื่องชาดก และมีผู้จัดประเภทของเรื่องชาดกได้ 2 ลักษณะ ดังงานวิจัยของสุภณิดา เชื้ออินทร์ (2544 : 16-20) ได้ศึกษาองค์ประกอบของเรื่องชาดกในปัญญาสาตกฉบับล้านนา พบว่า สามารถจัดประเภทของเรื่องชาดกได้ 2 ลักษณะ คือ

2.1 ชาดกที่ยึดรูปแบบโครงครัดตามหลักการพิจารณารูปแบบชาดกในกรอบ

คัมภีร์ฝ่ายบาลีชาดกลักษณะแรกมีรูปแบบเช่นเดียวกันกับชาดกในพระไตรปิฎก กล่าวคือ มีองค์ประกอบครบถ้วน เริ่มต้นด้วยการตั้งคาถาที่เป็นคำสอน ก่อนที่จะเริ่มเรื่องในส่วนที่เป็น ปัจจุบันวัตถุและจบลงด้วยสโมธาน อันได้แก่เรื่องส่วนใหญ่ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

2.2 ชาดกที่ไม่ยึดรูปแบบชาดกตามกรอบบาลีอย่างเคร่งครัดชาดกลักษณะที่สองดังกล่าวมีองค์ประกอบไม่ครบถ้วนตามลักษณะของชาดก มักจะ ไม่มีการตั้งคาถาที่เป็นคำสอน ก่อนที่จะเริ่มเรื่อง แต่จะปรากฏเพียงคำไหว้พระรัตนตรัย จากนั้นจึงเข้าสู่ปัจจุบันวัตถุ บางเรื่องจะขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไป เช่น คาถา ปัจจุบันวัตถุ หรือ สโมธาน จะพบได้จากชาดกบางเรื่อง เช่น สิริสากุมมารชาดก และเรื่องทุกัมมชาดก ที่ขาดความนำภาษาบาลีในส่วนเริ่มเรื่อง เรื่องมฆชาดกไม่มีปรารภชาดก ส่วนเรื่องวิชัยปัตติชาดก และเรื่องมหาปทุมกุมมารชาดกนั้น ไม่มีคาถาและปรารภชาดก เป็นต้น

จากการวิเคราะห์รูปแบบของวรรณกรรมเรื่องปัญญาสชาดกฉบับล้านนาข้างต้น ทำให้ทราบว่าในด้านคำประพันธ์ มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้วสำนวนเทศน์ โดยจะใช้ภาษาบาลีในการดำเนินเรื่องสลับกันไปกับภาษาถิ่นล้านนา ซึ่งเป็นลักษณะการประพันธ์เรื่องที่ใช้ในการเทศน์สั่งสอน รูปแบบดังกล่าวจะสัมพันธ์กับลักษณะองค์ประกอบของวรรณกรรม เพราะมีการนำเอารูปแบบของชาดกมาใช้กับนิทานพื้นบ้าน ทำให้เรื่องพื้นบ้านกลายเป็นเรื่องในพุทธศาสนา มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น กล่าวคือ มีคาถา ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสโมธาน ครบตามองค์ประกอบของชาดกในอรรถกถาชาดก

ลักษณะโครงสร้างของวรรณกรรมเรื่องปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ลักษณะโครงสร้างของปัญญาสชาดกฉบับล้านนาในด้านเนื้อหา แบ่งตามหัวข้อที่ศึกษาได้ดังนี้

1. แบบเรื่องของชาดก
2. โครงเรื่อง
3. แนวคิดของเรื่อง
4. ตัวละคร

1. แบบเรื่อง (Type) หมายถึง ประเภทของโครงเรื่อง ซึ่งประกอบด้วยลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญอันทำให้นิทานเรื่องหนึ่งต่างจากนิทานเรื่องอื่น ๆ แบบเรื่องจะบอกให้รู้ว่ามีนิทานเรื่องนั้นหรือเหตุการณ์ตอนนั้นเกี่ยวกับใคร และมีพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างไรเกิดขึ้น

บ้าง (เอื้องทิพย์ พิระเสถียร, 2529 :8)

การวิเคราะห์แบบเรื่องของชาดกในปัญญาสาตกฉบับล้านนา ตามแนวทางการศึกษาเรื่อง (การศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสาตก ของ เอื้องทิพย์ พิระเสถียร (2529) สามารถจำแนกประเภทแบบเรื่องของชาดกตามลักษณะเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของเรื่องได้ดังนี้

1.1 นิทานศาสนา (Religious Tales) คือ นิทานที่แสดงถึงการบำเพ็ญบารมี และบุญญานุการต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระโพธิสัตว์ และแสดงถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่างๆ เป็นการชี้ชวนให้ผู้อ่านผู้ฟังเลื่อมใสศรัทธา แล้วปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างตัวละครในนิทานเพื่อที่จะได้รับรางวัลเช่นนั้นบ้าง

1.2 นิทานทรงเครื่อง หรือนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ คือนิทานประเภทที่มีพระเอกนางเอกเป็นเจ้าชายเจ้าหญิง มีเนื้อหาน่าอ่านนิทานชีวิต (Romantic Tales) มีทั้งหมด 8 เรื่อง ได้แก่ ชาดกเรื่องสมุททโมสชาดก สุธนชาดก สุรินชาดก สุกมิตตชาดก สุวณณสังขราชกุมมารชาดก จันทมาตกชาดก โสนันทชาดก และสิทธินิสาชาดก

1.3 นิทานอุทาหรณ์ (Fable) คือ นิทานที่มีเรื่องเป็นตัวอย่างสอนใจ ชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษ หรือความผิดถูกของการกระทำบางประการ ตัวเอกในนิทานประเภทนี้มักเป็นสัตว์ มีทั้งหมด 18 เรื่อง เช่น ชาดกเรื่องกรุงกมิลกชาดก มหิสสชาดก จัณฑินชาดก วัฏกชาดก และกุกกุรชาดก

1.4 นิทานปริศนา (Riddle Tale) คือ นิทานที่เล่าเรื่องและลงท้ายการถามปริศนาหรือมีการตั้งปริศนาถามตอบเป็นจุดสำคัญของเรื่อง

แบบเรื่องส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นนิทานศาสนา หรือนิทานทางธรรม ซึ่งมีเนื้อหาไม่ซับซ้อน และเป็นเรื่องราวสั้น ๆ ไม่มีปมขัดแย้ง หรือเหตุการณ์อันเป็นอุปสรรค มุ่งแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรมเป็นสำคัญ โดยเชื่อกันว่าผลานิสงส์ของการทำความดีจะทำให้ได้รับความสุขสบายทั้งในปัจจุบันและอนาคต แตกต่างจากนิทานทางโลกทั่วไปที่เนื้อหามีลักษณะเป็นเรื่องราวที่ซับซ้อน เนื้อเรื่องจะประกอบด้วยเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ต่อเนื่องกันไปจนจบเรื่อง แต่ถ้าพิจารณาชาดกบางเรื่องในปัญญาสาตกแล้ว พบว่า เนื้อหาของนิทานเรื่องนั้นไม่ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการบำเพ็ญทานบารมีมากไปกว่าความเก่งกล้าสามารถในการสู้รบของพระโพธิสัตว์ และโครงเรื่องก็มีความซับซ้อนมากขึ้น ได้แก่ ชาดกเรื่องสุวณณสังขราชกุมมารชาดก และเรื่องจันทมาตกชาดก

2. โครงเรื่อง (Plot) หมายถึง แก่โครงของเรื่องที่ผู้แต่งกำหนดขึ้นมาก่อนที่จะเขียน โดยมีเหตุการณ์ ปัญหา ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวละคร และความขัดแย้งในจิตใจของตัวละครเอง เหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กัน โครงเรื่องจะเป็นตัวกำหนดทิศทางในการสร้างปัญหา ความขัดแย้งและเหตุการณ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดนาฏการอันจะทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างสนุกสนานและต่อเนื่อง โครงเรื่องจะมีลักษณะใกล้เคียงกันกับเนื้อเรื่อง แต่สั้นและสังเขปความกว่าเนื้อเรื่อง โครงเรื่องอาจบอกเราว่าตัวละครคิดอย่างไร พุดอะไร แต่จะไม่บรรยายหรือวิเคราะห์ตัวละครเหล่านั้นเหมือนในเนื้อเรื่อง แม้ในเหตุการณ์ ก็กล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์สำคัญในเนื้อเรื่องเท่านั้น โครงเรื่องอาจซับซ้อนขึ้น เพราะมีโครงเรื่องรองซ้อนอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ โครงเรื่องรองนี้ ก็จะวิเคราะห์ได้ใกล้เคียงกับโครงเรื่องใหญ่ และมีขึ้นเพื่อแสดงถึงความแตกต่างกันกับโครงเรื่องใหญ่ หรือเป็นคู่ขนานกันไป หรือเป็นเรื่องสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่ให้สมบูรณ์ (ดุฎิพันธุ์ พธิ อ้างถึงใน กุหลาบ มลลิตะมาส, 2540 :65-66)

โครงเรื่องของชาดกในวรรณกรรมเรื่องปัญญาสชาดกฉบับล้านนา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 โครงเรื่องแบบฉบับหรือโครงเรื่องเดี่ยว มีลักษณะเป็น โครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน กล่าวคือ เป็นโครงเรื่องที่มุ่งแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์เพียงประการเดียว เมื่อบรรลุผลในการแสดงบารมีแล้ว เรื่องก็จบลง โครงเรื่องประเภทนี้จะนำเสนอเรื่องราวในการบำเพ็ญเพียรบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ต้องพบกับอุปสรรคขัดขวาง แต่ในที่สุดแล้ว พระโพธิสัตว์ก็สามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยดี

2.2 โครงเรื่องซับซ้อน คือ โครงเรื่องที่มีมุ่งแสดงบทบาทของพระโพธิสัตว์ในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่เน้นการแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์มากนัก ซึ่งเรื่องที่มีโครงเรื่องซับซ้อนจะมีลักษณะยาวกว่าเรื่องที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน

ชาดกส่วนใหญ่ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา จะมีลักษณะของโครงเรื่องแบบฉบับหรือโครงเรื่องเดี่ยว ซึ่งเป็นโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน ไม่มีปมขัดแย้ง หรือเหตุการณ์อันเป็นอุปสรรค ตัวเอกมีลักษณะเป็นผู้ที่มีคุณธรรมความดี บำเพ็ญกุศลกรรมอันยิ่งใหญ่ โดยอุทิศเลือดเนื้อเพื่อศาสนา และบิณฑบาตผู้มีพระคุณ จนได้รับผลตอบแทนจากการทำความดีเสมอ ในส่วนของชาดกที่มีลักษณะโครงเรื่องซับซ้อน เนื้อเรื่องจะประกอบด้วยโครงเรื่องหลายโครงเรื่องต่อเนื่องกัน ตัวเอกมีการเดินทางต่อสู้ผจญภัยและฝ่าฟันกับอุปสรรคต่าง ๆ มีการกล่าวถึงตัวละครหลายตัวภายในเรื่อง เช่น พระเอก นางเอก ผู้ช่วยตัวเอก และตัวร้าย เป็นต้น ซึ่งจะพบชาดกในลักษณะนี้เพียง 2 เรื่อง คือ ชาดกเรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก และชาดกเรื่องจันทมาตชาดก

3. แนวคิดของเรื่อง (Theme) หมายถึง จุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่อง หรือเป็นแนวคิดสำคัญในเรื่อง ที่ผู้แต่งต้องการจะนำเสนอ ซึ่งจะสัมพันธ์กับลักษณะของการสร้างเรื่องอันได้แก่ โครงเรื่อง รูปแบบของเรื่อง และการกำหนดตัวละครภายในเรื่องนั้นๆ

นิยดา สาริกฤติ (2524 : 80) จำแนกแนวคิดของเรื่องชาดกในปัญญาสาตกฉบับล้านนาโดยรวมๆ ได้ดังนี้

3.1 ชาดกที่มุ่งแสดงบุญกรรมในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนให้ตระหนักถึงการทำความดี ละเว้นความชั่ว เกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะได้รับ เช่น ชาดกเรื่องสมุททโฆสชาดก สุธนูชาดก สุธนชาดก และสุภมิตตชาดก ที่กล่าวถึงเหตุแห่งการพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก

3.2 ชาดกที่มุ่งแสดงความกตัญญูของพระโพธิสัตว์ โดยการสละชีวิตเพื่อทดแทนพระคุณของบุพการี เช่น ชาดกเรื่องรัตนปัทมชาดก ที่กล่าวถึงรัตนปัทมกุมมารว่ายอมควักหัวใจของตนเองให้ยัถ์กิน เพื่อแลกกับอิสริยาภของมารดา

3.3 ชาดกที่มุ่งแสดงปัญญาของพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ที่สามารถจัดข้อสงสัยของมหาชนให้ลุล่วงไปได้ ความสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่ปริศนาและการวิสัชนาหัวข้อธรรมเป็นหลัก ได้แก่ ชาดกเรื่องภณทวาริกชาดก ที่กล่าวถึงพระญาโกธัปปะตอบปัญหาของพระอินทร์ไม่ได้ แต่พระโอรสซึ่งถูกขับไล่ไปพร้อมกับพระมารดามาช่วยตอบปัญหาแทน

3.4 ชาดกที่มุ่งแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศล มุ่งแสดงอานิสงส์ของการบำเพ็ญกุศลตามที่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาไทยได้ยึดถือสืบต่อกันมา โดยเชื่อกันว่าผลานิสงส์ของการกระทำเช่นนี้จะทำให้ได้รับความสุขสบาย ความดีงามและโภคทรัพย์ ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต โครงเรื่องของชาดกประเภทนี้จะไปในทำนองเดียวกัน คือ ไม่สลับซับซ้อน มุ่งแสดงอานิสงส์เป็นสำคัญ เช่น อานิสงส์ของการบูชาพระพุทธรูป และการปฏิบัติสังฆวัฏฏะพระพุทธรูปจากชาดกเรื่องวิริยปัญจิตชาดก กล่าวถึงวิริยปัญจิตผู้ยากจน ขอมขายภรรยาและบุตรเพื่อนำเงินมาซื้อทองคำเปลวปิดพระพุทธรูป แต่ทองคำเปลวไม่พอ จึงเชือดเนื้อตัวเองบูชา และด้วยอานิสงส์นี้ทำให้เกิดเป็นพระบรมจักรพรรดิราช

แนวคิดของเรื่องชาดกส่วนใหญ่ในปัญญาสาตกฉบับล้านนา ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดในวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลี คือ มุ่งแสดงคติธรรมในการดำเนินชีวิต มุ่งในการทำ ความดี ตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ ซึ่งจะเน้นปัญญาและบุญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นหลัก รวมทั้งต้องการจะแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการประกอบกุศล

กรรม เช่นอนิสงส์ของการทำทาน อนิสงส์ของการสร้างพระไตรปิฎก และอนิสงส์ของการกตัญญูรู้คุณต่อผู้ที่มีพระคุณแก่ตน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้มีความเลื่อมใสต่อพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ในเรื่องของการบำเพ็ญเพียรบารมี เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์และด้วยบารมีนี้เองที่ทำให้พระโพธิสัตว์สามารถดำรงคุณธรรมไว้ในการดำเนินชีวิตได้

4. ตัวละคร (Character) หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ หรือสิ่งของ แต่ตัวละครที่นอกเหนือจากมนุษย์จะต้อง “คิดและมีพฤติกรรมอย่างคน” (กุหลาบ มลลิกะมาส, 2535 :111) ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องชาดก สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

4.1 ตัวละครเอก ตัวละครเอกของเรื่องคือ พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่อาจถือกำเนิดเป็นมนุษย์ อมนุษย์ หรือสัตว์ก็ได้ และดำเนินบทบาทในการบำเพ็ญบารมีเป็นเวลาหลายชาติภพ บทบาทของพระโพธิสัตว์ในต่างชาติภพ จึงเป็นการบำเพ็ญเพียรบารมีต่าง ๆ กันไป เช่น ความกตัญญู ความเพียร ความอดทน เป็นต้น เพื่อสั่งสมบารมีจนกลายเป็นคุณสมบัติในการเป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างสมบูรณ์ สิ่งที่สำคัญในการเป็นพระโพธิสัตว์คือ เป็นตัวละครที่มีความดีตามหลักของพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มิบุญญาธิการมาตั้งแต่เกิด เพราะฉะนั้น พระโพธิสัตว์ในปัญญาสาชดก อาจจะไม่มียุทธวิธีปาฏิหาริย์ ไม่เก่งกาจในการรบ แต่พระโพธิสัตว์จะผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ด้วยการทำความดี และได้รับอนิสงส์จากการทำความดีของตน

4.2 ตัวละครเสริม หมายถึง ตัวละครที่ส่งเสริมการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ อาจเป็นผู้สนับสนุนหรือผู้ขัดขวาง เพื่อทดสอบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ บทบาทเหล่านี้ส่งผลให้การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เด่นชัดขึ้น

4.3 ตัวละครอื่น ๆ เป็นตัวละครที่มีเพื่อประกอบเรื่องให้ดำเนินไปได้ หรือมีบทบาทช่วยพระโพธิสัตว์ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมี เป็นตัวละครที่ถูกกล่าวถึงในท้องเรื่อง แต่ไม่มีความสำคัญโดยตรงกับพระโพธิสัตว์ เช่น พ่อแม่ของผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์หรือบรรดาเหล่าเสนาอำมาตย์ที่เป็นข้าราชการบริพารของพระโพธิสัตว์ เหล่านี้ เป็นต้น

ความสำคัญของปัญญาสาชดกที่มีต่อสังคมล้านนา

ปัญญาสาชดกเป็นวรรณคดีมรดกที่มีถิ่นกำเนิดและการแพร่กระจายอยู่ในประเทศไทย และสังคมไทยมาช้านาน จึงมีความสำคัญกับคนไทยและสังคมล้านนาอย่างยิ่ง ดังมีผู้กล่าวถึง

ความสำคัญของปัญญาสชาดก ไว้ดังต่อไปนี้

วรรณกรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก กล่าวคือ สังคมเป็นตัวหล่อหลอมให้โลกทัศน์ของกวีหรือนักเขียนเกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดไปตามสภาพสังคมของยุคสมัยนั้น และในขณะเดียวกันผลงานของนักเขียนก็สะท้อนสภาพของสังคมตามยุคสมัยเช่นกัน(เรณู อรรถาเมศร์, 2530 : 1)

นอกจากนี้วรรณกรรมยังเป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมและแนะแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตของบุคคลจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งแทบไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่รุ่นก่อนได้นำเอาประสบการณ์ความสำเร็จ ความล้มเหลว และการเรียนรู้ของตนมาประมวลถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง วรรณกรรมในยุคแรกๆ จึงมักเป็นวรรณกรรมที่มุ่งเล่าประสบการณ์ และมุ่งที่จะสั่งสอนมากกว่าที่จะมุ่งให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน

นิทานประเภทชาดกมีความสำคัญต่อสังคม ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนกลุ่มคนของสังคม ให้ยึดถือและปฏิบัติตามแนวการปฏิบัติที่ถูกต้องตามที่สังคมกำหนด ซึ่งถือเป็นการจัดระเบียบทางสังคมและยังเป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความผูกพันให้กับกลุ่มคนในท้องถิ่น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของวรรณกรรมประเภทนิทานชาดก จึงมีลักษณะเป็นการควบคุมสังคมให้เป็นปกติสุขโดยการ “ยึด” คนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน ดังนั้น การพิจารณาวรรณกรรมประเภทนิทานชาดกของท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงควรพิจารณาในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของดินนั้น ๆ ด้วย (ศิราพร จูดีฐาน ณ ถลาง, 2537: 7)

เนื่องจากชุมชนล้านนาเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางจิตใจของกลุ่มในทางสังคมของท้องถิ่นล้านนาจึงเป็นสังคมพุทธศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ พระสงฆ์หรือผู้ที่เคยบวชเรียนจึงถือว่าเป็นบุคลากรที่เป็นกำลังสำคัญของท้องถิ่น ทั้งในการรณาวรรณกรรมท้องถิ่นแล้วจารลงในคัมภีร์ใบลานเพื่อนำไปใช้เทศน์ในงานพิธีกรรมต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น การเทศน์เรื่องชาดกในงานบุญประจำปี หรือการนำเอาวรรณกรรมชาดกมาเทศน์สอนใจในวันธรรมสวนะโดยทั่วไป การอบรมสั่งสอนจริยธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติตนของคนล้านนาสมัยก่อนจึงใช้วรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดการยอมรับที่ตรงกัน วรรณกรรมประเภทนิทานชาดกถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสอนพุทธธรรม เช่น การเสียสละ การให้ทาน ความมั่งคั่ง ความอดทน ความมีเมตตา และความเพียร เป็นต้น

เมื่อการฟังเทศน์ ฟังธรรม ก็คือการฟังชาดก อันเป็นแบบแผนที่เป็นอุดมคติในการ

ประเพณีปฏิบัติตน ความศักดิ์สิทธิ์ของเรื่องชาดกจึงฝังอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ค่านิยมที่สะท้อนจากชาดก เช่น การเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่พึงปฏิบัติต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ คติการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อเรื่องบุญ กรรม นรก สวรรค์ ความแตกต่างของชนชั้นฐานะทางสังคม ล้วนแต่ส่งอิทธิพลต่อพฤติกรรม และโลกทัศน์ของผู้ฟัง ให้เข้าใจถึงสถานะของความแตกต่างของคนทั้งผู้น้อย ผู้ใหญ่ ผู้มีบุญบารมี ในระดับต่าง ๆ กัน ตลอดจนผู้ที่ต้องรับผลแห่งกรรมเก่าจากที่เคยกระทำไว้ในอดีต

ความซาบซึ้งในเรื่องราวจากชาดก ย่อมส่งผลต่อบุคลิกภาพของกลุ่มคนในสังคมให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ว่านอนสอนง่าย รักความสงบ และมีความเพียร มีความอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากที่ได้รับ หรือการถูกกดขี่อย่างสูง เพราะบุคลิกดังกล่าว มีคำอธิบายอย่างชัดเจนในชาดก ดังพฤติกรรมของพระพุทธเจ้า ในขณะที่ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ก็ต้องผ่านการเวียนว่ายตายเกิด เผชิญกับปัญหา และวิบากกรรมต่าง ๆ จนนับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งพระพุทธองค์เองยังต้องสั่งสมบุญบารมีถึง 10 ชาติ จึงจะพบหนทางหลุดพ้นได้ การพยายามทำความเข้าใจค่านิยมจากชาดกในความคิดของคนท้องถิ่น ก็คือการพยายามทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์ศาสนา และความเชื่อในทัศนะของชาวบ้าน โดยผสมผสานระหว่างจินตนาการของมนุษย์ที่ผนวกโลกในฝันและความเป็นจริงเข้าด้วยกัน สะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของชาวบ้านที่มีต่อสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง (ปราณี วงษ์เทศ, 2531 : 141-142) วรรณกรรมประเภทนิทานชาดก นอกเหนือจากนิบาตชาดกจำนวน 547 เรื่องในพระไตรปิฎกแล้ว ยังพบว่ามีวรรณกรรมชาดกที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับ รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ก็คือ ปัญญาสาชดก

ในด้านรูปแบบและลักษณะเนื้อหาของเรื่องชาดก จัดว่ามีลักษณะเป็นชาดกนอกนิบาต ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลีและเรื่องพื้นบ้านในท้องถิ่นของล้านนาเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายของการแต่งเรื่องปัญญาสาชดกก็เพื่อรรรโลงพระพุทธศาสนา ชาดกหลายเรื่อง เน้นถึงความสำคัญของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญบารมีอย่างยิ่งใหญ่ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นสมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยกล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องศีลธรรมและหลักในการปฏิบัติตน สอนให้คนประพฤติดี เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า ถ้าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์แล้วจะได้รับผลตอบแทนที่ดีงาม ถ้าไม่ปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตามคำสอนก็จะได้รับผลจากการกระทำนั้น หรือที่เรียกว่า “กรรมดี กรรมชั่ว” ซึ่งจะขึ้นอยู่กับ การกระทำของแต่ละบุคคล ศีลธรรมที่พบจากเรื่องชาดกในปัญญาสาชดกฉบับล้านนา คือ ความกตัญญูต่อบิดามารดา หรือผู้มีพระคุณ การเสียสละ การให้ การมีขันติอดทนต่อความยากลำบาก

การให้อภัยแก่ผู้อื่น ความเพียร ความมัธยัสถ์ การประกอบสัมมาอาชีพ การเป็นผู้นำที่ดีในการปกครองบ้านเมือง และปกครองตนหรือผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชาของตน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปัญญาสาขามีความสำคัญต่อสังคมด้านนาในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนผู้คนในสังคม บทบาทของปัญญาสาขากลบับด้านนาที่มีต่อกลุ่มคนในสังคมท้องถิ่นนั้น ได้แก่ เป็นกรอบระเบียบและประเพณีที่พึงปฏิบัติสำหรับการประพฤติปฏิบัติตน ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่นและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้น วรรณกรรมเรื่องปัญญาสาขก จึงมีลักษณะเป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญสำหรับการที่ผู้ใหญ่ใช้สั่งสอนอบรมลูกหลานให้ทราบถึงมาตรฐานทางจริยธรรม พฤติกรรมที่สังคมยกย่องและพฤติกรรมที่สังคมประณาม นอกจากนี้วรรณกรรมได้ถ่ายทอดถึงความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะ รวมทั้งยังเป็นตัวบันทึกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น คือ เป็นเรื่องเล่าหรือบอกกล่าวเรื่องราวที่เกิดขึ้นในลักษณะของตำนานและเรื่องเล่าพื้นบ้านหรือนิทานในท้องถิ่น ความสำคัญอีกประการหนึ่งของปัญญาสาขกก็คือ เป็นมรดกทางวรรณกรรมของล้านนาที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต และยังเป็นที่มาของวรรณกรรมล้านนาอีกหลายๆ เรื่อง อาทิ วรรณกรรมคำขอเรื่องนกระจาบ จันตะมา สุวรรณหอยสังข์ สุทนต์ กำกาดำ และเจ้าสุวัตรนางบัวคำเหล่านี้ เป็นต้น

คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ

กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสามานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข(กระทรวงศึกษาธิการ, 2543 : 8)

ดังนั้น เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรม จึงควรเร่งปลูกฝัง“ 8 คุณธรรมพื้นฐาน” ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมต่อไปนี้

1. ความขยัน คือ มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สุ้งาน มีความพยายาม ไม่ทอดยถ กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำตั้งใจ

ทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ความประหยัด คือ ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะทางการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ้งเพื่อ รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

3. ความซื่อสัตย์คือ มีความประพฤติทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกเอง หรือคิดไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4. ความมีวินัยคือ การปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบันองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ และตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเอง และสังคม

5. ความสุภาพ คือ การมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ตามสถานภาพ และกาลเทศะมีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจา และท่าทาง เป็นผู้มีการประพฤติงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

6. ความสะอาด คือ การรักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจ และสภาพแวดล้อม มีความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

7. ความสามัคคี คือ การเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้ง ได้เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัว เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

8. ความมีน้ำใจ คือ การรู้จักให้และรู้จักอาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย และสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปได้ว่า คุณธรรมทั้ง 8 ประการเป็นคุณธรรมให้บุคคลได้นำไปประพฤติปฏิบัติ

สรุปได้ว่า คุณธรรมทั้ง 8 ประการเป็นคุณธรรมให้บุคคลได้นำไปประพฤติปฏิบัติ

เพื่อก่อให้เกิดค่านิยมทางศีลธรรมและคุณธรรมที่สังคมยอมรับเป็นปทัสถานในการดำเนินชีวิต และบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติก็เกิดความพอใจในการกระทำของตนเอง ซึ่งแสดงออกถึงคุณงามความดี เพื่อบรรลุสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ และเพื่อความสงบสุขของสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่างๆ ที่มีผู้วิจัย ได้ศึกษาปัญญานาฏยศาสตร์และปัญญานาฏยศาสตร์ฉบับล้านนา ไว้ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญานาฏยศาสตร์และปัญญานาฏยศาสตร์ฉบับล้านนา

ปัญญานาฏยศาสตร์ถือเป็นวรรณกรรมเก่าแก่และทรงคุณค่าในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงมีนักวิชาการหลายท่านสนใจศึกษาวรรณกรรมดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานสามารถสรุปได้ดังนี้

นิยะดา สาริกภูติ (2524) ศึกษาเรื่อง ปัญญานาฏยศาสตร์ ในหัวข้อประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัญญานาฏยศาสตร์น่าจะแต่งก่อนปีพุทธศักราช 1808 ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นนครหริภุญไชย (ปัจจุบันคือลำพูน) ความนิยมปัญญานาฏยศาสตร์ได้แพร่กระจายไปในประเทศใกล้เคียง คือ พม่า ลาว เขมร ทำให้ดินแดนเหล่านี้มีปัญญานาฏยศาสตร์เป็นภาษาของตน และเมื่อเปรียบเทียบกับปัญญานาฏยศาสตร์ภาษาไทยแล้ว ฉบับเขมรมีความคล้ายคลึงมากที่สุด ส่วนฉบับลาวมีความแตกต่างมากที่สุด ที่มาของปัญญานาฏยศาสตร์ส่วนใหญ่ ก็คือวรรณคดีบาลีและสันสกฤต ในจำนวนนี้อรรถกถาชาดกคือที่มาที่สำคัญที่สุด กล่าวคือ มีอิทธิพลในด้านโครงเรื่องและแนวความคิดต่อชาดกหลายเรื่องในปัญญานาฏยศาสตร์ ส่วนเรื่องพื้นบ้านซึ่งเดิมเคยเชื่อว่าคือที่มาที่สำคัญนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีอิทธิพลเพียงส่วนน้อย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังพบว่า ปัญญานาฏยศาสตร์เป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมร้อยกรองของไทย เท่าที่ศึกษาจากต้นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์แล้วพบว่าปัญญานาฏยศาสตร์เป็นที่มาของวรรณกรรมร้อยกรองประเภทต่างๆ ถึง 63 จำนวน ชาดกเรื่องที่ได้รับคามนิยมมากที่สุดคือ รถมณฑล ซึ่งเป็นต้นเค้าของวรรณกรรมร้อยกรอง 13 จำนวน ในบรรดาวรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับอิทธิพลที่มาจากปัญญานาฏยศาสตร์นั้น วรรณกรรมประเภทคำพากย์ (กลอนสวด) สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปลูกฝังจริยธรรมมากที่สุด นอกจากอิทธิพลในด้านที่มาแล้วปัญญานาฏยศาสตร์ยังมีอิทธิพลในด้านโครงเรื่อง วิธีแต่งและการส่งสอนต่อวรรณกรรมทั้ง 63 จำนวนอีกด้วย

เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร (2529) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาชาดก ศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 61 เรื่อง เปรียบเทียบกับดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง (The Types of the Folktale) และดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง (Motif-Index of Folk Literature) ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่านิทานในปัญญาชาดกสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง นิทานอุทาหรณ์ นิทานมุขตลก และนิทานปริศนา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลก กลุ่มหนึ่งไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานศาสนา หรือเรียกว่า นิทานทางธรรม และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มผสม กล่าวคือ เนื้อเรื่องบางตอนมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีบางตอนไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ซึ่งตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีนี้ มักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางศาสนา นิทานเรื่องหรือตอนที่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีหรือที่มีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลกนี้ สันนิษฐานได้ว่า มีที่มาจากนิทานพื้นเมืองดั้งเดิม นำมาแต่งเติมเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ให้เป็นชาดก ส่วนนิทานที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีหรือนิทานทางธรรมนั้นยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิทานพื้นเมืองหรือไม่ โดยอาจเป็นนิทานที่เรียบเรียงขึ้นมาใหม่ เพื่อสั่งสอนทางศาสนาโดยเฉพาะ หรือเป็นนิทานพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะประเภท เฉพาะถิ่น

กรเพชร เพชรรุ่ง (2534) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์พระโพธิสัตว์ในปัญญาชาดก ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์ในปัญญาชาดกมีลักษณะเป็นไปตามแนวคิดที่มีมาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยเฉพาะคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก กล่าวคือ พระโพธิสัตว์มีทั้งที่กำเนิดเป็นมนุษย์และกำเนิดเป็นสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นมนุษย์นั้นมีลักษณะรูปกายดั้งเดิมตรงตามลักษณะมหาบุรุษ ส่วนพระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นสัตว์มีได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์ทั้งสองประเภทนี้เป็นผู้มีจิตมุ่งหมายแน่วแน่ ที่จะบำเพ็ญตนตามแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในจำนวนนิทานพื้นบ้านของเขตการศึกษา 7 ทั้งหมด 186 เรื่อง พบว่านิทานพื้นบ้านที่ปรากฏคุณธรรม 4 ประการ จำนวน 60 เรื่อง จากการศึกษาพบว่า การรู้จักฝึกและข่มใจตนเองให้ประพฤติในความดีปรากฏมากที่สุด จำนวน 35 เรื่อง การรักษาความสัตย์ ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่มีประโยชน์และเป็นธรรมปรากฏรองลงมา จำนวน 34 เรื่อง การอดทน อดกลั่น อดอ้อมและสุจริตปรากฏเป็นลำดับที่ 3 จำนวน 29 เรื่อง และการสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมปรากฏน้อยที่สุด จำนวน 11 เรื่อง จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจึงเป็นเอกสารที่มีคุณค่าทางวิชาการเพื่อนำไปค้นคว้าเกี่ยวกับการเรียนการสอนนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมท้องถิ่นตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

สุกนิดา เชื้ออินทร์ตะ (2544) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสาตกฉบับล้านนาจากผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระอินทร์มีปรากฏอยู่ในนิทานชาดกจำนวนถึง 34 เรื่อง ในลักษณะหรือสัญลักษณ์ว่า “เป็นเทวดาผู้พิทักษ์รักษาคณดิ” อาทิ การให้ความช่วยเหลือแก่พระโพธิสัตว์หรือผู้ที่ทำความดี ละเว้นจากการทำความชั่ว และทำหน้าที่ในการดูแลสังคมให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ส่วนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องพระอินทร์กับความเชื่อของคนล้านนานั้น ได้ข้อสรุปว่าแนวคิดเรื่องพระอินทร์ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม โดยเน้นในเรื่องการประกอบกุศลกรรมเพื่อเป็นอานิสงส์ผลบุญแก่ชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนล้านนาจากโลกทัศน์ของผู้แต่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ผ่านงานวรรณกรรมท้องถิ่นอีกด้วย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์โครงเรื่องของวรรณกรรม

การศึกษาถึงโครงเรื่องหรือโครงสร้างของวรรณกรรมนั้นเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้มองเห็นถึงคุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณกรรมที่ศึกษา ซึ่งก็มีนักวิชาการหลายท่านสนใจศึกษาดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานและสรุปได้ ดังนี้

ศิริพร จูตะฐาน (2537) ศึกษาเรื่องตัวเอกและตัวร้ายในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างของวาลาดีมีร์พรอฟฟ์ เป็นแนวทางการศึกษา นิทานจากบทละครนอกสมัยอยุธยาที่ศึกษาพบว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มีโครงเรื่องอยู่ 3 ประเภทคือ

ประเภทที่ 1 เรื่องจะเริ่มกล่าวถึงพระราชามิมหเหสีหลายองค์ มเหสีรองเกิดความอิจฉาริษยามเหสีเอก เมื่อมเหสีเอกคลอดพระโอรสซึ่งเป็นพระเอก ก็จะถูกกลั่นแกล้งให้ออกจากเมือง เช่น เรื่องสังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย พิณสุริวงค์ เมื่อพระเอกโตขึ้นจึงออกติดตามหาบิดามารดา

ประเภทที่ 2 เรื่องจะเริ่มที่พระเอกเป็นหนุ่มกำลังเสาะหาชายาที่ถูกต้องตามประเพณี เช่น ยกสรแล้วจึงได้ธิดาของพระราชามิเมืองนั้นมาครอง เช่น เรื่องการะเกด บางเรื่องอาจลักลอบเข้าหาธิดาของพระราชามิ ทำให้มีเรื่องทะเลาะกับพ่อตา พระเอกฆ่าพ่อตาตาย หรืออาจถูกพ่อตาฆ่า เช่น สุวรรณหงส์ แล้วมีภูมิมาชุบชีวิต ต่อมาภายหลังต้องพลัดพรากกับชายาของตน ระหว่างตามหาชายาพระเอกก็หลงเข้าไปเมืองอื่น

ประเภทที่ 3 เรื่องจะเริ่มที่พระเอกมีชายาแล้ว พระเอกและชายาเสด็จออกประพาสป่า แต่มีเหตุให้ต้องพลัดพรากกัน อันเป็นเหตุให้พระเอกได้ชายาอีก เช่น เรื่องไชยเชษฐ พระเอกมีชายาอยู่แล้ว เจ็ดคน ก็ได้ชายาอีกเป็นคนที่แปด ในตอนจบของเรื่องมักมีการอิจฉาริษยากันระหว่างมเหสีเอกและมเหสีรอง

อริ รุ่งเรือง (2539) ศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานกลอนอ่าน จากการศึกษาอนุภาคในตอนสำคัญ ทำให้เห็นว่านิทานกลอนอ่านมีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ ส่วนมากจะประกอบไปด้วยตอนสำคัญทั้ง 5 ตอน คือ ตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ ตอนพลัดพรากออกจากเมือง ตอนได้คู่ครอง ตอนพลัดพรากจากคู่ครอง และตอนกลับมาพบกัน นิทานทุกเรื่องจบลงด้วยความสุข แม้ว่านิทานกลอนอ่านจะมีเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์มาช่วยให้เรื่องสนุกสนานมากยิ่งขึ้นแต่ทุกเรื่องก็มีโครงเรื่องเหมือน ๆ กัน ทำให้ผู้อ่านเดาเรื่องได้

สุทธวดี หนูนภักดี (2541) ทำการศึกษาวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้านลาวพวนจากจังหวัด สุพรรณบุรี โดยศึกษาตามทฤษฎีของทอมป์สันและพรอพพ์ โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนิทานเรื่องท้าวกำพร้าวของสำนวนลาวพวน เขมร และเวียตนาม ผู้เขียนแบ่งนิทานออกเป็นตอนต่างๆ และได้เปรียบเทียบพฤติกรรมตัวละครในแต่ละตอนในสำนวนต่าง ๆ เพื่อหาโครงสร้างหลัก ทั้งนี้ได้อาศัยระเบียบและวิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมและโครงสร้างนิทานของพรอพพ์

วีรวัฒน์ อินทรพร (2544) ศึกษาโครงเรื่องของเชียงใหม่ปัญญาชาดก หรือชิมเมปัญญา อันเป็นปัญญาชาดกฉบับพม่า โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์ โดยแบ่งประเภทของโครงเรื่องไว้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ โครงเรื่องที่เป็นนิทานธรรมะแท้ๆ และนิทานที่มีโครงเรื่องแบบนิทานจักรๆ วงศ์ๆ สรุปผลการวิจัยได้ว่า พฤติกรรมหลักในนิทานเชียงใหม่ปัญญาชาดก ที่ไม่พบทั้งในนิทานรัสเซียและนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ของไทย คือ พฤติกรรม อันเป็นพฤติกรรมที่พบเฉพาะนิทานธรรมะ นอกจากนั้นยังพบอีกว่า มีพฤติกรรมอีกประเภทหนึ่งที่พบในโครงสร้างคือ พฤติกรรมที่พลัดพรากจากคนรัก ซึ่งมีการอธิบายไว้ด้วยว่าเป็นพฤติกรรมจากชาติปางก่อน พฤติกรรมนี้นับว่าขาดไม่ได้ในเชียงใหม่ปัญญาชาดก ข้อสังเกตอีกประการที่พบจากการวิจัย คือ ในเชียงใหม่ปัญญาชาดกแม้จะมีพฤติกรรมหลายอย่างที่คล้ายกับนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ของไทย แต่ก็ยังมีพฤติกรรมหลายพฤติกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนและลดความสำคัญลง อาทิ พฤติกรรม (A) ที่หมายถึง พฤติกรรมของตัวโกง พฤติกรรม (H-I) ที่หมายถึง พฤติกรรมการต่อสู้กลับถูกลดความสำคัญลงเป็นอย่างมาก อันแสดงให้เห็นถึงขบวนการปรับเปลี่ยนนิทานให้เป็นนิทานชาววัดมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าการมุ่งพฤติกรรมหลักคือ พฤติกรรมการทำทานของตัวเอง และในตอนท้ายตัวเองจะมีใจฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนาเสมอ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คุณธรรม

นิรันดร์ ศรีวรกุล (2540) ศึกษาการใช้ชุดฝึกแบบคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม โดยใช้สถานการณ์จำลอง สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการศึกษาวิธีคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม โดยใช้สถานการณ์จำลองก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนโดยใช้ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1

กาญจนา มุลคำ (2550) ศึกษาการพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยชั้นอ.1/1 โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในระดับชั้นอนุบาล 1/1 โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้าผู้วิจัยได้สร้างแผนการจัดประสบการณ์ โดยเน้นพัฒนาจิตพิสัยและกระบวนการคิดวิเคราะห์และสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม จำนวน 12 แผนแบบประเมินตามจุดประสงค์รายวัน แบบบันทึกการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแบบประเมินคุณธรรมจริยธรรม ใช้สำหรับบันทึกผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์ โดยเน้นพัฒนาจิตพิสัยและกระบวนการคิดวิเคราะห์และสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม อยู่ในระดับควรส่งเสริม และการอบรมคุณธรรม จริยธรรมเป็นประจำ อยู่ในระดับควรส่งเสริม

สนม ครูทเมือง (2550) ได้วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับของพูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ และจอม บุญตาเพศ ป. จำนวน 233 เรื่อง พบว่าคุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก มากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ ความเมตตา กรุณา ปรากฏพฤติกรรมที่มีความเมตตา กรุณา จำนวน 55 เรื่อง คุณธรรมที่ปรากฏเป็นอันดับ 2 มีสองด้านคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ และความเป็นผู้มีเหตุผล ปรากฏพฤติกรรมคุณธรรมทั้งสองด้านจำนวนเท่ากันคือด้านละ 35 เรื่อง คุณธรรมที่ปรากฏเป็นอันดับ 3 มีสองด้านคือ ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ และความมีศรัทธาต่อศาสนา ปรากฏพฤติกรรมคุณธรรมทั้งสองด้าน จำนวนเท่ากันคือด้านละ 27 เรื่อง ในส่วนของคุณธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุดมีสองด้านคือ การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ปรากฏพฤติกรรมทั้งสองด้านเท่ากันคือ จำนวนด้านละ 1 เรื่อง

สิวธิดา ทรัพย์เหมือน (2554) ศึกษาประสิทธิผลของปัจจัยสี่ด้าน ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ 1) วิเคราะห์คุณภาพงานวิจัยด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิหลังของผู้เรียน ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านสถานศึกษา และปัจจัยด้านสังคม กับ

ผลสัมฤทธิ์ด้านคุณธรรมจริยธรรม 3) วิเคราะห์คุณลักษณะงานวิจัยที่มีผลต่อความสัมพันธของปัจจัย 4 ด้านกับผลสัมฤทธิ์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนและ 4) สังเคราะห์องค์ความรู้และข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์มีจำนวน 63 เล่ม เป็นงานวิจัยในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2553 แบ่งเป็น งานวิจัยเชิงทดลองและงานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ จำนวน 55 เล่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์ห่อภิมานตามวิธีของ Glass ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จำนวน 255 ค่าแบ่งเป็นปัจจัยด้านภูมิหลังของผู้เรียน 133 ค่า ปัจจัยด้านครอบครัว 15 ค่า ปัจจัยด้านสถานศึกษา 73 ค่า และปัจจัยด้านสังคม 34 ค่า จากนั้นนำค่าที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ความแตกต่างค่าเฉลี่ยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วย F-test แล้ววิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 8 เล่ม ใช้วิธีการวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย และแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปัญญาสาขาคมีความสำคัญต่อสังคมล้านนา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนผู้คนในสังคม บทบาทของปัญญาสาขาคฉบับล้านนาที่มีต่อกลุ่มคนในสังคมท้องถิ่นนั้น ได้แก่ เป็นกรอบระเบียบ และประเพณีที่พึงปฏิบัติสำหรับการประพฤติปฏิบัติตน ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่น และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ดังนั้น วรรณกรรมเรื่องปัญญาสาขาค จึงมีลักษณะเป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญสำหรับผู้ใหญ่ใช้ในการสั่งสอนอบรมลูกหลานให้ทราบถึงมาตรฐานทางจริยธรรม พฤติกรรมที่สังคมยกย่องและพฤติกรรมที่สังคมประณาม นอกจากนี้วรรณกรรมได้ถ่ายทอดถึงความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มคนในท้องถิ่น ที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะ รวมทั้งยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น คือ เป็นเรื่องเล่าหรือบอกกล่าวเรื่องราวที่เกิดขึ้นในลักษณะของตำนานและเรื่องเล่าพื้นบ้านหรือนิทานในท้องถิ่น ความสำคัญอีกประการหนึ่งของปัญญาสาขาคก็คือ ปัญญาสาขาคถือว่าเป็นมรดกทางวรรณกรรมของล้านนาที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต และยังเป็นที่มาของวรรณกรรมล้านนาอีกหลายๆเรื่อง อาทิ วรรณกรรมคำขอเรื่องนกระจาบ จันตะมา สุวรรณหอยสังข์ สุทธานู กำคำดำ และเจ้าสุวัตร นางบัวคำ เป็นต้น